

บทวิจารณ์หนังสือ

มิเชล ฟูโกต์

เขียนโดย ชีรยุทธ บุญมี

พิมพ์ครั้งที่ 1 พ.ศ. 2552

สำนักพิมพ์วิภาษา, 21 ซ.ม. 220 หน้า

ราคา 200 บาท

สรณัฐ ไตลังคะ

Soranat Tailanga

หากจะมีหนังสือวิชาการสักเล่มหนึ่งที่บรรดาอาจารย์และนักศึกษาชั้นมัธยมศึกษาที่มีการพิมพ์เผยแพร่ขึ้นมาเสียที หนังสือ มิเชล ฟูโกต์ ก็น่าจะเป็นหนังสือเล่มนั้น อาจกล่าวได้ว่าในวงการวิชาการปัจจุบันมีการศึกษาผลงานของมิเชล ฟูโกต์ (Michel Foucault) นักคิดชาวฝรั่งเศส และนำมาใช้เป็นทฤษฎีในการวิเคราะห์วิจารณ์มากที่สุดและหลากหลายมากที่สุด ไม่ว่าจะเป็นนักวิชาการในสาขาสังคมวิทยา ประวัติศาสตร์ วรรณคดี ปรัชญา วัฒนธรรมศึกษา เพศสภาพศึกษา สตรีศึกษา สถาปัตยกรรมศาสตร์ อาชญวิทยา การศึกษา สื่อสารมวลชน ฯลฯ ความหลากหลายของสาขาวิชาที่ได้ใช้ประโยชน์จากทฤษฎีของฟูโกต์ทำให้เขาเป็นนักคิดที่ยิ่งใหญ่ของยุคสมัย การที่เขาได้รื้อถอนปรัชญาและแนวคิดตะวันตกที่ยึดถือกันมา ทำให้เกิดการทบทวนองค์ความรู้ที่ดำเนินมาเป็นเวลานาน นอกจากนี้เขายังได้พัฒนาวิธีวิทยาใหม่ๆ ในการทำความเข้าใจสังคม เปิดพื้นที่ให้แก่วิทยาการประเด็นเล็กๆ ที่คนมองข้าม หรือศึกษากลุ่มคนที่ถูกละเลยกีดกันออกจากสังคม

งานของฟูโกต์และงานที่ศึกษาเกี่ยวกับทฤษฎีของเขาที่เป็นภาษาอังกฤษมีแพร่หลายในประเทศไทยมากมาย แต่งานที่เป็นการแปลและงานค้นคว้าของไทยเองเกี่ยวกับทฤษฎีของเขามีน้อยมาก งาน

แปลที่ปรากฏอยู่เรื่องเดียวก็คือ ร่างกายใต้บังคับการ: ปฐมบทแห่งอำนาจในวิถีสสมัยใหม่ แปลโดยทองกร โภคธรรม ใน พ.ศ. 2547 แปลจาก Surveiller et Punir ส่วนงานเขียนเกี่ยวกับฟูโกต์มักเป็นบทความ ที่เด่นก็คือบทความหลายเรื่องของธเนศ วงศ์ยานนาวาที่พิมพ์ในวารสารวิชาการ

หนังสือ มิเชล ฟูโกต์เล่มนี้จึงเป็นเล่มแรกๆ ที่เน้นการเสนอทฤษฎีของฟูโกต์โดยเฉพาะ ในคำนำของหนังสือกล่าวว่าผู้เขียนตั้งใจเขียนงานวิชาการเกี่ยวกับฟูโกต์ในโอกาสครบรอบ 20 ปีของการเสียชีวิตของเขา ซึ่งตรงกับวันที่ 25 มิถุนายน ค.ศ. 2004 โดยเผยแพร่ให้ผู้อ่านทั่วไปในหนังสือพิมพ์สุดสัปดาห์ แต่เมื่อเห็นว่าเนื้อหาหายากเกินไปจึงเร่งรีบไว้ มารวมพิมพ์ในครั้งนี้

ด้วยเหตุนี้หนังสือเล่มนี้จึงมีลักษณะสองลักษณะ กล่าวคือ ลักษณะแรกเป็นการรวมบทความที่เคยเขียนไว้แล้ว 2 เรื่องคือ “คุณูปการของมิเชล ฟูโกต์” และ “การวิเคราะห์ว่าทศวรรษของฟูโกต์” ลักษณะที่สอง ผู้เขียนเขียนเกี่ยวกับภาพรวมงานของฟูโกต์ สำหรับ นักศึกษา สาขา สังคมศาสตร์ มนุษยศาสตร์และรัฐศาสตร์ทั่วไป “ด้วยภาษาที่ง่ายไม่ซับซ้อน” โดยมีวัตถุประสงค์เพื่ออธิบายที่มาของความคิดของฟูโกต์ในเชิงปรัชญา

หากกล่าวในเชิงโครงสร้าง หนังสือเล่มนี้แบ่งออกเป็น 5 ภาค ภาคที่ 1 เป็นเรื่องคุณูปการของมิเชล ฟูโกต์ ภาคที่ 2 ฟูโกต์กับวาทกรรม ภาคที่ 3 ฟูโกต์กับประวัติศาสตร์ ภาคที่ 4 การวิพากษ์ Modernity มุมมองใหม่ต่อสังคมสมัยใหม่ของฟูโกต์ และภาคที่ 5 ตัวตน อำนาจ การต่อต้าน และการปลดปล่อยตนเอง

ภาคที่ 1 คุณูปการของมิเชล ฟูโกต์ เป็นการเล่าประวัติของนักเขียนผู้นี้อย่างคร่าวๆ แต่เน้นไปที่พื้นหลังของที่มาของความคิดของฟูโกต์ กล่าวคือ เงื่อนไขทางประวัติศาสตร์และปรัชญาภาษาศาสตร์ และคุณูปการของฟูโกต์ที่ส่งผลต่อการเคลื่อนไหวภาคประชาชน คือ การเปิดพื้นที่ให้ผู้ที่ถูกกีดกันปิดกั้นในสังคม การเปิดแนวการศึกษาใหม่ เช่น วาทกรรมวิเคราะห์ การเปิดมุมมองประวัติศาสตร์ใหม่ การให้ความหมายใหม่กับความหมายของ “อำนาจ” เป็นต้น ในบทนี้เป็นการให้ภาพรวมแก่คุณูปการของความคิดฟูโกต์ อย่างไรก็ตาม ยังไม่สามารถปูพื้นหลังและความเป็นมาของความคิดของฟูโกต์ได้อย่างแจ่มชัด กล่าวคือ ในเชิงที่มาของแนวคิดของฟูโกต์ ผู้เขียนปูพื้นเฉพาะปรัชญาภาษาศาสตร์ ทั้งที่ยังมีแนวคิดอื่นๆ ที่เป็นรากฐานของความคิดของเขาทั้งในแง่อิทธิพลและในแง่การตอบโต้ เช่น ลัทธิมากซ์ (Marxism) โครงสร้างนิยม (Structuralism) จิตวิทยาปรัชญาเกี่ยวกับความจริงและเหตุผล รวมทั้งอิทธิพลความคิดที่ได้จากฟรีดริช นีทเชอ (Friedrich Nietzsche) นักปรัชญาชาวเยอรมัน

ภาคที่ 2 ฟูโกต์กับวาทกรรม เน้นที่การให้ความหมายของวาทกรรม ซึ่งเป็นคำที่ได้รับความนิยมและใช้กันอย่างแพร่หลายในสื่อมวลชน แต่ในขณะเดียวกันก็เป็นคำที่ใช้ผิดความหมายมากที่สุดคำหนึ่งเนื่องจากมีความหมายที่ซับซ้อน ภาคนี้แบ่งออกเป็น 2 บท คือ การวิเคราะห์วาทกรรมของฟูโกต์ และ Archeology of Knowledge ซึ่งมีบทย่อยๆ อีก 6 บท บทนี้เป็นการให้ความหมายของวาทกรรม และการสรุปวิธีวิทยาของฟูโกต์ที่ใช้ในการวิเคราะห์วาทกรรม 2 แนวแนวแรกคือ โบราณคดีของความรู้ (Archeology of Knowledge) ปรากฏในงานของฟูโกต์สองเรื่องคือ

การศึกษาความบ้า ใน Madness and Civilization และ การศึกษากำเนิดของคลินิก ใน Birth of Clinic แนวที่สองคือ กำเนิดวิทยา (Genealogy) ปรากฏในงาน The Order of Discourse ส่วนสุดท้ายเป็นการอภิปราย “ปัญหาเชิงปรัชญาของแนวคิดเรื่องถ้อย-ความ” (statement)

บทที่ 1 ของภาคนี้นำเสนอความหมายของวาทกรรมอย่างซับซ้อน ผู้ที่ไม่เข้าใจความหมายของคำนี้ยากที่จะจับความหมายได้เนื่องจากการเสนอไม่ เป็นไปตามลำดับอย่างค่อยเป็นค่อยไป เช่น คนอ่านยังไม่ทันได้เข้าใจความหมายของวาทกรรม ผู้เขียนก็นำเสนอหัวข้อ “ความสำคัญของการวิเคราะห์วาทกรรม” ในบทที่ 2 เป็นการพยายามอธิบายวิธี วิทยาสองแนวของฟูโกต์ ซึ่งเขียนได้แจ่มชัดพอควร เพราะมีรายละเอียดของการวิเคราะห์ของฟูโกต์ ประกอบแทนที่จะเป็นการกล่าวในเชิงทฤษฎี นอกจากนั้นในบทนี้ยังพยายามอธิบายแนวคิดของฟูโกต์เรื่องกำเนิดของคลินิก โดยการเปรียบเทียบกับ การแพทย์อินเดีย/ไทย ซึ่งเป็นประเด็นที่น่าสนใจ แต่เนื่องจากการแพทย์อินเดีย/ไทยมีกรอบความคิดที่ เข้าใจไม่ถนัดนัก การเปรียบเทียบจึงทำให้เรื่องยากขึ้น ไปอีกแทนที่จะทำให้เข้าใจความคิดของฟูโกต์ได้ง่ายขึ้น ส่วนสุดท้ายที่เป็นการอภิปราย “ปัญหาเชิงปรัชญาของแนวคิดเรื่องถ้อย-ความ” (statement) เป็นการ อภิปรายเรื่องวาทกรรมเชิงปรัชญาซึ่งมีประโยชน์ อย่างยิ่งแก่นักศึกษาสังคมศาสตร์-มนุษยศาสตร์ที่มี พื้นความรู้เกี่ยวกับงานของนักภาษาศาสตร์เฟร์ดินองด์ เดอ โซซูร์ (Ferdinand de Saussure) และนักทฤษฎี แนวถอดรื้อ (Deconstruction) ชาค แดร์ริดา (Jacques Derrida)

ภาคที่ 3 ฟูโกต์กับประวัติศาสตร์ เป็นบทที่ อธิบายการศึกษาประวัติศาสตร์แนวกำเนิดวิทยา ทำให้เข้าใจความหมายของกำเนิดวิทยามากขึ้น มีการ ยกตัวอย่างกรณีประวัติศาสตร์ของไทยประกอบเล็ก น้อย ทำให้เข้าใจง่ายขึ้น

ภาคที่ 4 การวิพากษ์ Modernity มุมมองใหม่ ต่อสังคมสมัยใหม่ของฟูโกต์ แบ่งเนื้อหาออกเป็น 2

บท คือ มุมมองของฟูโกต์เกี่ยวกับรัฐสมัยใหม่ และ Biopower และ Biopolitics เน้นเรื่องการเปลี่ยนแปลงแนวคิดเกี่ยวกับรัฐในยุคสมัยใหม่ซึ่งเป็นการมองระบบการปกครองยุคสมัยใหม่ทั้งการควบคุม การสร้างวินัย การลงโทษ อันเป็นแนวคิดพื้นฐานของฟูโกต์เกี่ยวกับความรู้และอำนาจที่รัฐสมัยใหม่ใช้ในการควบคุม โดยเฉพาะอย่างยิ่งการควบคุม “ร่างกาย” ในประเด็น “วินัย” “สุขภาพ” “เพศ”

ภาคที่ 5 ตัวตน อำนาจ การต่อต้าน และการปลดปล่อยตนเอง แบ่งเนื้อหาออกเป็น 2 บท คือบทแรกชื่อ ตัวตน อำนาจ การต่อต้าน และการปลดปล่อยตนเอง และบทที่ 2 อำนาจสร้างความเป็นอธิการ (subjectivity) ภาคนี้เน้นแนวคิดเรื่องอำนาจที่สัมพันธ์กับแนวคิดการสร้างตัวตน หรือ “อธิการ” จากงานหลายเรื่องของฟูโกต์ ทำให้ได้ความเข้าใจเกี่ยวกับการสร้างตัวตนกับอำนาจ และการต่อต้านอำนาจนั้นๆ

หนังสือมิเชล ฟูโกต์ ของ ธีรยุทธ บุญมี เป็นความพยายามที่จะอธิบายความคิดและผลงานของฟูโกต์อย่างครอบคลุม แต่เนื่องจากงานของเขามีหลายเรื่องและมีความซับซ้อนมาก ยากที่จะเขียนร้อยรัดกันอย่างเป็นระบบได้ รวมทั้งการที่หนังสือเล่มนี้มีบางส่วนที่เป็นการรวมบทความด้วย ทำให้เนื้อหาทั้งหมดมีลักษณะที่จบในตนเอง เมื่ออ่านต่อเนื่องกันจะพบความซ้ำซ้อนของเนื้อหา และเนื้อหาที่ดูเหมือนขาดหายไปบางบทก็ไปปรากฏในบทอื่น (เช่น ความเชื่อมโยงของความคิดของฟูโกต์กับลัทธิมาร์กซ์ และกับนักคิดคตินิยมหลังสมัยใหม่คนอื่นๆ) บางครั้งผู้อ่านหนังสือเล่มนี้จึงต้องปะติดปะต่อความรู้เอง

จุดประสงค์ประการหนึ่งของผู้เขียนคือการเขียนด้วยภาษาที่ง่ายๆ ไม่ซับซ้อนนั่นคือได้ว่าบรรลุในระดับหนึ่ง เพราะเป็นการอธิบายจากความเข้าใจมากกว่าเป็นการแปล อย่างไรก็ตาม การแปลคำศัพท์ต่างๆ อาจเป็นปัญหาบ้าง อาทิ ใช้คำยากเกินไป เช่น subjectivity แปลว่า “อธิการภาวะ” ใช้คำไม่เหมาะสม เช่น skeptics แปลว่า “นักสงสัยนิยม” genealogy ในบางที่แปลว่า “กำเนิดวิทยา” แปลตรงเกินไป เช่น

author-function แปลว่า “หน้าที่-ผู้ประพันธ์” แทนที่จะเป็นการแปลเก็บความ นอกจากนี้ผู้เขียนซึ่งเป็นนักคิดและนักพูดที่เฉียบคม มีการเล่นภาษาที่อาจเข้าใจยากในบางตอน เช่น “เขาจะแวงการแอบอ้างตัวเองเป็น “พระเจ้า” ของความคิด ทฤษฎี ปรัชญา ทุกสาขา ถ้าจะกล่าวว่าเขาเป็นคนฆาตกรรมอวตารสุดท้ายของพระเจ้าคนสุดท้ายหลังจากนี้โทษเขาได้ ฆาตกรรมพระองค์ไปแล้วก็อาจจะกล่าวได้”

ปัญหาสำคัญของการพิมพ์ในครั้งนี้คือไม่มีบรรณาธิการทำหน้าที่ตรวจสอบ ทำให้หนังสือเล่มนี้มีความผิดพลาดอย่างมากทั้งการสะกดคำ รวมทั้งการใช้คำไม่สม่ำเสมอตลอดเล่ม เช่น “หน้าที่-ผู้ประพันธ์” บางที่ใช้ว่า “บทบาท-ผู้ประพันธ์” / กำเนิดวิทยา, กำเนิดวิทยา บางที่ใช้ว่า “วงศาวิทยา” / practices ที่แปลว่า “ปฏิบัติการ” บางที่ใช้ว่า “ปฏิบัติกรรม” เป็นต้น นอกจากนี้ ยังเป็นการพิมพ์ที่ไม่ประณีตในด้านการทับศัพท์ที่เป็นชื่อเฉพาะ เช่น ชื่อคนควรมีหลักเกณฑ์การทับศัพท์ที่เป็นระบบ (หากใช้หลักเกณฑ์การทับศัพท์ภาษาฝรั่งเศสฉบับราชบัณฑิตยสถาน พยัญชนะที่ภาษาฝรั่งเศสไม่ออกเสียงไม่ต้องถอดเป็นภาษาไทย เช่น ฟูโกต์ ต้องทับศัพท์ว่า “ฟูโก” เพราะไม่ออกเสียงตัว “t” แต่ในที่นี้ใช้ตามผู้เขียนเพื่อให้ไม่สับสน) คำวิสามานยนามต่างๆ เช่น ชื่อคน ควรมีการถอดเสียงเป็นภาษาไทยและให้ชื่อภาษาต่างประเทศในเครื่องหมายวงเล็บทุกครั้งเมื่อกล่าวถึงเป็นครั้งแรก เพื่อที่ผู้อ่านจะได้ค้นคว้าต่อไปได้ การทำดัชนี (index) ก็น่าจะเป็นประโยชน์แก่การค้นคว้า

กล่าวโดยรวมหนังสือเล่มนี้เป็นประโยชน์อย่างยิ่งต่อผู้ที่สนใจศึกษาของฟูโกต์ อย่างไรก็ตามเนื่องจากความคิดของเขาซับซ้อนลึกซึ้งซึ่งมากรวมทั้งมีการอ้างอิงความคิดของนักทฤษฎีจำนวนมาก ผู้อ่านจึงต้องมีความรู้เกี่ยวกับทฤษฎีและปรัชญาความคิดสมัยใหม่และหลังสมัยใหม่อยู่พอควรจึงจะเข้าใจการอภิปรายความคิดของฟูโกต์ในหนังสือเล่มนี้ได้ ดังนั้น หนังสือเล่มนี้จึงเป็นประโยชน์อย่างมากต่อนักศึกษาในการทบทวนคำบรรยายในชั้นเรียน